

Hiljaisuudessa kaikki on mahdollista ääntä – Nonon jousikvartetton soisi tulla esitetyksi useamminkin

Quartetto Maurice
Georgia Privitera, viulu
Laura Bertolino, viulu
Francesco Vernerio, alttoviulu
Aline Privitera, sello
Holidays Records HOL-144

Ei voi kuin ihmetellä ja harmitella, että koko musiikki-Suomi sivuutti ohjelmistoissaan italialaissäveltäjä **Luigi Nonon** (1924–1990) 100-vuotisjuhlan. Muualla kyllä osattiin juhlia: *Prometeo*-ooppera (1984) herätettiin henkiin Venetsiassa, *Il canto sospeso* (1956) soi useissa kaupungeissa, ja pienimuotoisempia teoksia saatiin niin ikään kuulla ympäri Eurooppaa. Vaikka Nonon musiikki muistuttaa ehkä yleiseltä sointi-ilmeeltään ja sävellysteknisiltä lähtökohdiltaan nykyisessä musiikin ”moniarvoisuuden” ajassa paitsioon jätettyä sarjallista musiikkia, Nono poikkeaa säveltäjän eetoksestaan radikaalisti monista eurooppalaisista ja yhdysvaltalaisista aikalaisistaan.

Toisessa maailmansodassa Italian vastarintaliikkeeseen kuuluneelle ja myöhemmin kommunistiseen puolueeseen liittyneelle Nonolle ajan polttavimmat poliittiset kysymykset olivat musiikista erottamattomia. Tästä syntyi kiistaa esimerkiksi hänen ja **Karlheinz Stockhausenin** välille. Nonon tuotannossa poliittiset ohjelmat ja äänenpainot – joiden ilmentymistä nimekkäimpinä esimerkkinä mainittakoon kantaatti *Il canto sospeso*, näyttämöteos *Intolleranza* (1960) ja nauhateos *Contrappunto dialettico alla mente* (1968) – jäivät vähemmälle säveltäjän uran loppupuolella.

Nonon loppukauden tuotantoa on hänen

ainoaksi kamarimusiikkiteoksekseen jäänyt jousikvartetto *Fragmente – Stille, An Diotima* (”Fragmentteja – Hiljaisuus, Diotimalle”, 1979–80). Viime vuoden lopulla tästä säveltäjän tunnetuimpiin lukeutuvasta teoksesta julkaistiin uusi levytys. Tuoreella levyllä Nonon hiljaisuuksia tutkii italialainen Maurice-kvartetti. Painotan kvartetton esitystä tutkimisena siksi, että yhden, rituaalimaiseen esitykseen tähtäävän lineaarisuuden sijaan Nono uskoi kuuntelemisen ja luomisen prosessimaisuuteen.

Fragmentteja voi kuunnella ensinnä hyvin meditatiivisessa mielessä: nautiskellen, sointien muutoksia uteliaasti tarkkaillen. Maurice-kvartetin äänite onnistuu mielestäni jopa alkuperäistä LaSallen levytystä hienostuneemmin välittämään jousifragmenttien väleihin jäävän soivan tilan ja tyhjyyden kuulijalle pehmeänä ja *hiljaisena*. Yhtye hiipii esiin lähes olemattomista ja luottaa enemmän esikiinteän ja jalostamattoman äänen tenhoon: jos jo itsessään mitätön ääni surkastuu, huomaako kukaan edes koko katoamista?

Jo sointimaailman erityisyys perustelisi Nonon säännöllisempää soittamista. Säveltäjän syvä ymmärrys sävystä, tilasta ja hiljaisuuden tärkeydestä hakee viime vuosisadalta vertaistaan: musiikkia ei hänen mukaansa tullut kirjoittaa tiloihin, vaan tilan kanssa, *con lo spazio*.

Toinen perusteista on Nonon suhde tekstiin ja radikaalienkin ajatusten välittämiseen. *Fragmenttien* kohdalla suhdetta ilmentää merkitystaakka, jota teos kantaa ja josta kuulija pääsee jyvälle ainoastaan tutustumalla partituuriin, kirjoituksiin ja kvartettonielemiin kaunokirjallisiin aineksiin. Nono kokeili tekstin pirstomista merkityksensä kadottaviin osasiin jo aiemmin mainituiksi tulleissa *Contrappunto dialettico*ssa ja *Il canto sospeso*ssa. Näissä pirstominen kohdistuu suoraan ihmiseen, kun taas jousikvartetossa tekstifragmentit häilyvät nuottitekstin taustalla tulemat koskaan lauletuiksi tai lausutuiksi, kielen tasolla eksplikoiduiksi. Kvartetton taustalla häilyvät **Friedrich Hölderlinin** runot ja **Franz Kafkan** päiväkirjat.

Nono näyttäytyy sävellyksessään ehtana romantikkona. Kvartetton partituuri lainaa **Beethovenin** 15. jousikvartetton pakahduttavan kolmannen osan esitysohjetta: *Mit innigster Empfindung*, ”mitä syvimmällä tunteella”.

Kaksiosaisen *Fragmenttien* ensiosa on omistettu Nonon mentorille ja kollegalle, **Bruno Madernalle** (vähän kuin **Pierre Boulezin** *Rituel*). Kiitoksena Madernalle teoksen ensiosan harmoninen aines rakentuu **Giuseppe Verdin** enigmaattisen asteikon (*scala enigmatica*) varaan – samoin kuin Beethoven kirjoitti kvartettonsa osan lyydisessä moodissa kiitoksena Jumalalle. Jos vertaan jälleen Maurice-kvartetin esitystä teoksen ensilevytykseen, Nonon musiikin tunne ja paatos välittyvät nyt neljäkymmentä vuotta myöhemmässä versiossa riisutumpana ja hauraampana ilman suuria kontrasteja, liukuina hiljaisuuden ja äänen välillä. Laadukkaasti äänitetty, hallitun heiveröinen levytys vaatii kuulijalta tarkkaa kuuntelua ja aikaa. Hiljaisuudelle herkistyminen on tässä ajassa erityistä, joskin liian harvinaista.

P.S. Allekirjoittaneen tietämyksen mukaan Luigi Nonon musiikkia kuulee seuraavan keran Helsingissä Kallion XV nykymusiikkipäivillä 17. toukokuuta, jolloin esitetään soolovoikaaliteos *Djamila Boupacha* (1964).

Timo Kalliokoski

Jaakko Luoma saa fagotinsoiton kuulostamaan epäilyttävän helpolta

Tapiola Sinfonietta
Jaakko Luoma, fagotti
Janne Nisonen, konserttimestari ja
musiikinjohto
Ondine ODE 1481-2

Espoolainen piensinfoniaorkesteri Tapiola Sinfonietta on jo neljällä vuosikymmenellä voinut iloita loistavasta ykkösfagotististaan **Jaakko Luomasta**. Luoma on orkesteri- ja kamarimuusikon töiltään ehtiessään esiintynyt säännöllisesti solistitehtävissä, ja hänen solistisia

teoksia sisältävien levytystensä määrä kasvoi vuoden alussa kolmeen. Levyistä uusimmalla on 1800-luvun alussa syntyneitä teoksia fagotille ja orkesterille. Teoksista ensimmäinen, suomalais-ruotsalaisen **Bernhard Crusellin** (1775-1838) concertino B-duuri (levylehtisessä sitä kutsutaan konsertoksi), kuuluu soittimen perusohjelmistoon ja on tullut tutuksi esimerkiksi Uudenkaupungin Crusell-kilpailujen pakollisena finaalityöksi.

Harvinaisempaa ohjelmistoa edustaa Ruotsin Kuninkaallisen Hovikapellin johtajan Édouard Du Puyn (1770-1822) fagotikonsertto c-molli (joskus sävellajiksi mainitaan myös Es-duuri), jonka saaminen levyille näin korkeatasoisena esityksenä on merkittävä saavutus. Ihastuttavia tuttavuuksia ovat ruotsalaisen **Franz Berwaldin** (1796-1868) 11-minuuttinen konserttikappale F-duuri ja dresdeniläissyntyisen **Eduard Brendlerin** (1800-1831) palttiarallaa samanmittainen divertissement B-duuri. Kaikki neljä säveltäjää vaikuttivat Tukholmassa ja soittivat siellä samoissa orkestereissa, mutta kukaan heistä ei ollut itse fagotisti. Jaakko Luoman fagotinsointi on jälleen täydellisen pehmeä ja laulava, mutta samalla moni-ilmeinen. Soinnin pienillä vivahteilla Luoma luo nuotteihin merkityksiä ja muotoilee yksinkertaisemmastakin temasta kiinnostavan. Luoman sormitekniikka on varsinkin du Puyssä pettämätöntä. Monia sekstolikuviota hän on päättänyt juoksuttaa kuin vettä vaan, mikä uhkaa jo hengästyttää kuulijan.

Janne Nisosen soittamalla johtama Tapiola Sinfonietta vastaa osuudestaan korkealla laadulla. Varsinkin Berwaldissa voi ihaila Nisosen taitoa saada jousisto reagoimaan yhdessä. Puhaltimien soinnut ovat niin puhtaita, etten ole moista pitkään aikaan kuullut. Luomalla on todellisen virtuoosin kyky ylittää soittimen tekniset rajoitukset ja saada soitin täydellisesti hallintaansa. Epäilyttävää sinänsä, että fagotinsoitto voi kuulostaa näin helpolta.

Janne Palkisto